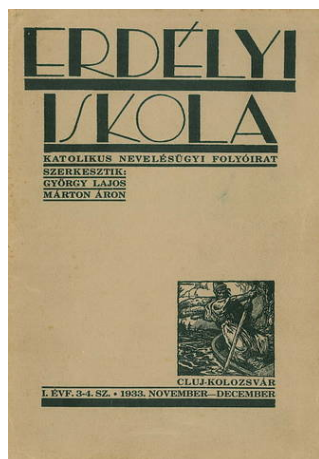

Ozsváth Judit

Az Erdélyi Iskola című oktatásügyi és népnevelő folyóirat

Erdélyi magyar pedagógiai szaklap indításának gondolata György Lajos egyik, 1927-ben írt tanulmányában jelent meg először.¹ Az erdélyi magyar tudományosság és a magyar tanárképzés korabeli helyzetét elemző és annak jobbitására javaslatokat tevő nagy ívű projektjében részletesen meg is festette az elképzelt folyóiratot: „Egy egységes, szerves magyar kultúrprogram megalkotása, iskolai, tanári, nevelői közvélemény kialakítása érdekében egy pedagógiai folyóiratot kellene indítanunk. Csak hamarjában is rendkívül gazdag programot lehetne részére összeállítani. Íme néhány fontos pont: A magyarság kultúrprogramja általános elveinek, kereteinek kitűzése. Az iskolafenntartás anyagi, a vezetés, ellenőrzés, felügyelet szellemi kérdései. A tanárképzés, a tanári szukreszcencia biztosítása. A még mindig sok tárgyból hiányzó tankönyvek írása és a meglévők bírálata. A módszer kérdése, az iskolai élet belső rendjének és működésének kérdései. Rendtartás. A tanulók létszámának biztosítása. A propaganda elvei és módjai a nép között az iskola megkedveltetése érdekében stb. stb.”² Tizennyolc oldalas tanulmányát György Lajos megküldte az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetőinek, s valószínűleg Magyarországra is eljuttatta. Tervében sehol sem említette, hogy a kiadványt katolikusnak szánja – miként az általa javasolt többi programot, intézményt, ezt is felekezetek fölöttinek képzelte. Megjegyzendő, hogy abban az időben, amikor tanulmányát készítette, egyetlen magyar nyelvű nevelésügyi lap vagy folyóirat sem jelent meg Erdélyben. Korábban három rövid életű lapocska létezett,³ de 1924-ben az utolsó is megszűnt. György Lajos nem egy újabb kis újságra gondolt, hiszen az ő tervében nem az informálás, hanem a – minden szintű – nevelés volt az elsődleges.

Az 1927-es projektben szereplő tervek közül először a Kolozsvári Magyar Egyetemi Hallgatók Szemináriumát sikerült megvalósítani, s bár ennek vezetőjeként állandó, jó kapcsolatot ápolt a történelmi egyházak vezetőivel, feléjük többé nem ismételte meg a folyóirat indításával kapcsolatos javaslatát (legalábbis ennek ma nem találni bizonyítékát). Az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegyei Tanács (Római Katolikus Státus) igazgatótanácsának, illetve a Tanügyi Szakbizottságnak tagjaként, a Lyceum-könyvtár igazgatójaként és a Kolozsváron tanuló

katolikus egyetemisták tanulmányi igazgatójaként elsősorban a katolikus egyház irányából remélt támogatást továbbra is dédelgetett tervéhez. Fontos megjegyezni, hogy 1932 végétől Márton Áron Kolozsvárra költözött, és a katolikus egyetemistákhoz kapcsolódó munkája által is⁴ napi kapcsolatban állt György Lajossal. Kettejük tervéből született a katolikus egyetemisták Majláth Körén belül működtetett Szociális, majd a Pedagógiai Szeminárium is, így aztán nagyon valószínű, hogy közös beszélgetéseik, tervezgetéseik alkalmával többször is szó került a nevelésügyi folyóirat indításának szükségességéről.

A virágkor: 1933–1940

1927 után csak 1933 januárjában került újra elő a folyóirat alapításának gondolata, ám tényleges indulásáig még tíz hónapot kellett várni. (A támogatással, előkészítéssel kapcsolatos részletek ismertetésétől e helyen eltekintünk.) Az Erdélyi Iskola első száma végül 1933 októberében került ki a nyomdából. György Lajos és Márton Áron szerkesztők nyolc lapszámon át „katolikus nevelésügyi folyóirat”-ként hirdették az Erdélyi Iskolát, ezután – minden valószínűség szerint a többi felekezet tanítósága felől jövő élénk érdeklődés miatt – a „katolikus” szócskát elhagyták a fejlécből. Az első hat lapszám felelős szerkesztője és kiadója Sándor Imre volt, a hetedik lapszámtól Márton Áron váltotta őt ebben a tisztségben. Az indulás után az Erdélyi Iskola népszerűsége folyamatosan nőtt; kezdetben közel ezer, majd alig három év múltán már másfél ezer előfizetője volt Erdélyben (és az ország határain túl is).⁵

A katolikus egyháztól érkezett támogatást és az előfizetői díjakból befolyt bevételt magyarországi segítség is kiegészítette. Ezt elsősorban a György Lajos-hagyatékban fellelhető, általa Budapestre címzett (ám a címzett megjelölése nélküli) beszámoló jellegű levelek igazolják. (A Bárdi Nándor történész által részletesen ismertetett anyaországi támogatást⁶ – többek között – a György Lajos által vezetett Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szeminárium is élvezte.)⁷ Az Erdélyi Iskola 500 pengő segélyt kapott, aminek fejében 200 tanítónak, tanárnak, lelkésznek ingyen kellett megküldeniük az Erdélyi Iskolát.⁸

György Lajos Budapestre címzett levelei a támogatás nagyságán túl egyéb információkkal is szolgálnak.⁹ Ugyancsak az ő kimutatásai tanúskodnak arról, hogy az Erdélyi Iskola publicistái alig, vagy egyáltalán nem kaptak honoráriumot munkájukért, a szerkesztők sem pénzért dolgoztak. A támogatások és előfizetési díjak a nehéz gazdasági helyzetben épp csak a költségeket fedezték.

György Lajos korábbi, elsősorban az iskolákban tevékenykedő pedagógusokat célzó terve végül Márton Áron népnevelő programjával egészült ki, így az Erdélyi Iskola – az iskolai és iskolán kívüli oktatás kérdését is szem előtt tartva

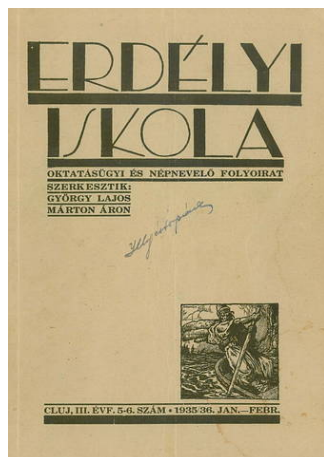
– a katolikus jelző elhagyása után az „oktatásügyi és népnevelő folyóirat” alcímet kapta. Vallásos (elsősorban katolikus) szellemiségét viszont ezentúl is megőrizte. Az új alcímnek megfelelően tagolódott tartalma is: az első egységbe kerültek az iskolai munkával kapcsolatos tanulmányok, hosszabb ismertetések, beszámolók, a másodikba pedig az iskolán kívüli népnevelést segítő előadásvázlatok, kották és egyéb írások. A két fő rész közé ékeltek az újabb kiadású pedagógiai könyveket ismertető és külföldi folyóiratokat szemlélő könyvrotatot, illetve a különféle belföldi és külföldi eseményekről informáló hírvotatot.

A folyóirat hosszabb tanulmányainak jó része különféle konferenciákon, továbbképző kurzusokon, gyűléseken elhangzott előadások írott változataként jelent meg, másokat pedig kifejezetten az Erdélyi Iskolának írták a szerzők. Előfordult az is, hogy külföldi nevelésügyi folyóiratoktól kölcsönöztek írásokat.¹⁰ A módszertani rész óratervei rendszerint különböző tanítókori gyűléseken tartott tanórák vázlatai vagy kifejezetten az Erdélyi Iskolának szánt, igényes kidolgozású tervezetek voltak. Az Erdélyi Iskola, a Majláth Kör Pedagógiai Szemináriuma, illetve a Népszövetség Pedagógiai Szakosztálya több ízben írt ki oktatási-nevelési kérdésekkel kapcsolatos pályázatokat, s a jutalmazott munkáknak a szerkesztők megjelenési lehetőséget biztosítottak a folyóiratban.

Az Erdélyi Iskola kétség kívül a legjobb erdélyi (és nem csak erdélyi¹¹) nevelők írásainak adott helyet hasábjain, de rajtuk kívül a más szellemi pályákon működő, az erdélyi magyarság megmaradásának, erősödésének ügyét felvállaló értelmiségiek írásait is több alkalommal közzé tette. Mindannyian világosan látták, hogy az erdélyi magyarság gazdasági, szellemi, lelki felemelkedése csak akkor fog bekövetkezni, ha látásmódját alakító és meggondolt cselekvésre sarkaló képzésben részesül. Minden értelmiségiben felelősségtudatot kell ébreszteni a – leggyakrabban önhibáján kívül – tudás és nevelés nélkül maradt ifjúság (és

nem csak az ifjúság) tanítására – vallották programjukban a szerkesztők. „Akik órhelyen állanak, éber figyelésre és megsokszorozott munkára vannak kötelezve” – hangsúlyozta mindvégig Márton Áron.¹²

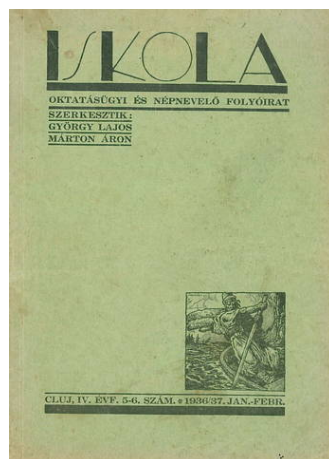
Az Erdélyi Iskola szerkesztői határozott hangon hirdették, hogy Erdélyben „a népművelés, a társadalmi munka, népünk minden irányú nevelése és felvilágosítása az iskola feladata. Ezt akkor teljesítheti, ha kereteit kiszélesíti, munkaterületét a társadalom egészét tekinti s a meglévő sok nemes törekvést elmélyítve, egységes irányítással, népi közösségünk javára szolgáló egymozdulatú magyar cselekvéssé fogja.”¹³

Az Erdélyi Iskola széles spektrumú programja kétség kívül újnak számított a korabeli romániai magyar oktatás- és nevelésügyi irodalom palettáján. Az első lapszám első részének *Módszertan* rovatát (illetve annak első lecketervét) felvezető írásában – a magát meg nem nevező, ám stílusáról könnyen felismerhető – György Lajos ki is mondta, hogy új korszakot nyitottak; György Lajos „új idők kezdetét hirdető folyóiratnak” nevezte az Erdélyi Iskolát.¹⁴

Amint az korábban említett, a meghirdetett iskolai és iskolán kívüli program eleinte mélyen katolikus szellemiségű volt; ilyen szempontból XI. Pius pápa *A keresztény nevelésről* című enciklikáját jelölték meg iránymutatóként.¹⁵ Az első lapszám második oldalán hozott részlet a nevelés keresztény megalapozásának szükségszerűségét hirdeti:¹⁶ „minthogy a nevelés lényege az embert olyanná alakítani, amint élnie kell a földön, hogy elérhesse azon fenséges rendeltetést, amelyre Isten teremtette, világos, hogy az isteni gondviselés jelen rendjében, ahol egyszülött Fiában megmutatta az utat, az igazságot, az életet, tökéletes s az ember végső céljának megfelelő nevelés csak a keresztény nevelés lehet.”¹⁷

A pápai írás után a két szerkesztő szólt az olvasókhöz az Erdélyi Iskola első füzetének oldalain. György Lajos a válságba került iskola számára próbált kivezető utakat felmutatni, nem elhallgatva, hogy a szellemi és anyagi téren érezhető megrendültség idején ez egyáltalán nem könnyű feladat.¹⁸ Logikus gondolatmenettel vezette le, hogy a tapasztalható lelki válság legszembetűnőbbben a nevelésben mutatkozott, amely – miként a világon mindenhol – Erdélyben is a jobb, boldogabb ember megteremtése érdekében kíván(t) munkálkodni. Az első világháború előtt már eluralkodott kulturális válság a háború katasztrófájában bontakozott ki igazán az emberiség előtt, s mindezeket tapasztalva a kor iskolája felismerte, hogy „nem haladhat a régi mederben, s nem dolgozhatik a háború előtti nagyon is megrozsdásodott, nyikorogó módszerrel”.¹⁹ György Lajos ezzel a kijelentésével is jelezte, hogy az Erdélyi Iskola mint folyóirat és tényleges iskola, az új pedagógia által javasolt irányba kívánt haladni. Lapjain nem a módszernek és a tudásnak elsőbbséget követelő, racionalista herbarti pedagógiának, hanem „az összes lelkierőnek kifejlesztésére s így az egész ember képzésére” irányuló nevelésnek kívánt elsődlegesen helyet adni: „Szakítanunk kell a pozitivista és racionalista pedagógia egyoldalú intellektualizmusával, amelynek súlya még mindig nyomasztólag nehezedik ránk, s többé már nem azt a célt kell

magunk előtt látnunk, hogy a tanuló emlékezetét minél több tudásanyaggal halmozzuk el, hanem arra kell törekednünk, hogy az ismeretet az ítélőképesség fejlesztésére fordítsuk. Nem ismeretközlés, hanem ítéletalkotás a célunk, nem mennyiségre törekszünk, hanem a milyenségért dolgozunk, nem a holt betű a megkötőnk, hanem a nevelési célt szolgáló lényeg a szempontunk, nem az univerzális tudás az ideálunk, hanem a személyiség kifejllesztése, az egész ember kiválóan alkalmassá tétele az akarásra az irányunk.”²⁰ – Nem nyíltfronti „harcot”, érdekképviseletet ígért tehát a pedagógusoknak ennek a folyóiratnak a ki-gondolója, hanem a belső szemléletváltást segítő, új utak felmutatását, hogy „olyan nemzedék nőjön föl körülöttünk, amely a népünk jelenkori életét meg-érti, abba öntudatosan beleáll, s a helyesen fölismert társadalmi, politikai és kul-turális feladatok szellemében dolgozik”.

Az Erdélyi Iskola szerkesztői abban is eltértek a korábbi nevelésügyi lapok szerkesztőitől, hogy ők nem vádolták mulasztással, széthúzással a terhek alatt amúgy is megroskadt pedagógusokat, hanem bizalmat szavaztak nekik, így köz-vetítve erőt számukra saját maguk és a rájuk bízottak felemelésére. „Ilyen irány-ban nevelni az ifjúság lelkét: ez a mi világosan látó, a korral lépést tartó és oko-san cselekvő tanító rendünk kötelessége” – írta György Lajos.

Az előbbi gondolathoz csatlakozott Márton Áron is, aki az 1933. szeptem-ber 2-án tartott gyergyószentmiklósi katolikus nagygyűlésen elmondott beszé-dét tette közzé az Erdélyi Iskolában,²¹ és ezzel – György Lajoshoz hasonlóan – gyakorlatilag meghirdette a folyóirat népművelési programját. Márton Áron az iskolán kívüli népművelést visszakapcsolja az iskolához és annak „kiszélesztett” programjába utalja. Az ő alapállása is a megértés; megérti a „gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék határán a romlás lejtője felé sod-ródó” ifjúságot, hiszen jól tudja, hogy a harmincas évek eleji fiatalok éppen a háború véres éveiben léptek a világba, és önhibájukon kívül jutottak sorsukra. Nem ostorozni, hanem felemelni akarja ezt a generációt, megteremtve számára is a korábban elmulasztott tanulás lehetőségét. Feljűk – és minden erdélyi ma-gyar ember felé – kéri kitárni az iskolák ajtóit. Nem egyesekben vagy kisebb csoportokban, hanem az egész erdélyi népben gondolkodik, és példaképként a dán prédikátort, Frederik Grundtvigot állítja a nevelők elé, aki „vállon ragadta és felrázta az elalélt nemzetet”. A követésre érdemesnek tartott külföldi model-lekhez hasonlóan Márton Áron az erdélyi magyar népművelést is csak vallásos alapon tudta elképzelni. Ezért a népművelő intézmények sorában első helyen említette az egyházat, s csak utána sorolta az elemi iskolát, illetve az értelmisé-giek által felismert számtalan nevelési lehetőséget.

Miképpen az iskolát is „kiszélesíti”, kiszélesíti a nevelői rend feladatkörét is, így a „hivatalos” munkán kívül sokkal többet vár el tanítótól, tanártól, paptól

egyaránt.²² „Tudom, hogy mindez munkatöbbletet, több fáradságot, az eddigiek mellett újabb megterhelést jelent. Anyagi hasznon nincs belőle, sőt gyakran anyagi áldozatot is fog követelni. Azonban ha a sülyesztés felé veszedelmesen lökődő népünket meg akarjuk menteni és a saját kötelességünket nem akarjuk megint letagadni, vállalnunk kell” – biztatott. A munkatöbbletet tehát egyértelműen „kötelességnek” nevezi, és ennek vállalásához – abban az elkeseredésre „jogosító” időben – épp a lelkesedést nevezi meg bátorító erőként: „Erőnk a lelkesedés. És ez mindenható! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülözéseivel megkínzott tanár- és tanítótestülettel az élen felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázas szemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezer ágazású gyökérszettel fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.”²³

A meghirdetett népnevelési terv szolgálatára ajánlott második rész füzeteként hat-hat előadásvázlatot és különféle tanácsokat közölt az iskolán kívüli nevelést felvállalóknak. Márton Áron nem tapogatózott, vizsgálódott, kérdezett, melyik lenne a jó irány, hogyan kellene cselekedni, hanem kész tervvel állt elő, és azt kínálta fel pedagógus- és paptársainak.²⁴

Megjegyezzük, hogy Erdélyben ekkor egyedül csak az Erdélyi Magyar Tanító című magyar nyelvű nevelésügyi lap létezett (az Erdélyi Iskola indulása előtti hetekben jelent meg), s bár az itt-ott említette a népnevelés fontosságát, és néhány ilyen témájú írást is közölt, nem mondható, hogy komoly programot hirdetett volna az iskolán kívüli népnevelés érdekében. A magyarországi nevelésügyi lapok között több olyan is volt, amelyik komolyan felvállalta a népnevelést, ám a magyarországi helyzet merőben más volt, mint az erdélyi, így az itteni nevelőknek saját útjukat kellett megtalálniuk ezen a téren. Márton Áron előtt sem volt tehát igazi modell a vállalt munkához, maga tervezte azt meg, és az Erdélyi Iskolán keresztül is – elsősorban – ő irányította azt Erdélyben 1933 és 1940 között.

Az Erdélyi Iskola másik sajátosságának számít az „újrendiség” meghirdetése.²⁵ Ezt a forradalmi gondolatot XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű szociális enciklikájával rajzolta meg. A körlevél 1931-ben jelent meg akkor, amikor a gazdasági világválság hatalmas erővel rázta meg a világot.²⁶ Az enciklika feldolgozása és terjesztése már – Márton Áron irányítása mellett – a katolikus egyetemisták

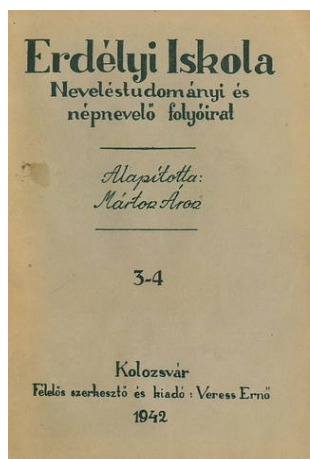

programjában is szerepelt, s ezt a tervet szélesítették ki az Erdélyi Iskola kínálta lehetőségek felhasználásával is, bízva abban, hogy a tanító rend is felismeri, a pápai buzdítás szellemében alapított hivatásszervezet önkormányzatszerűen segíti tagjait problémái intézésében. Hogy az Erdélyi Iskolában komolyan vett program volt az újrendiség, illetve a Quadragesimo anno szellemiségének, tanításának terjesztése, annak ékes bizonyítéka volt Rajka Géza *Az újrendiség és a tanítók* című, az első lapszámban megtisztelő helyre illesztett tanulmánya.²⁷

A György Lajos által előre jelzett „új” pedagógiát pedig az ún. „cselekvő iskola” keretében lehetett elképzelni, olyan közegben, ahol a tanuló nem passzívan hallgatja az órákon leadott, megtanulandó anyagot, hanem maga is aktívan, cselekedve-munkálkodva részt vesz annak elsajátításában. Nem csak az új pedagógia gondolatának, hanem az új elvek megvalósulását segítő módszereknek is teret kívánt adni az Erdélyi Iskola, így Magyar Tamás *A cselekvő iskola tanítási elve* című írását²⁸ szintén programmegjelölőnek tekinthetjük. „Ha a tanítást cselekvéssel kapcsoljuk össze, ezzel magát az elméleti belátást fejlesztjük, az erkölcsi és jellemképzést irányozzuk és az ügyesség elsajátítását előmozdítjuk” – írta Magyar Tamás, és hirdette az Erdélyi Iskola sok ilyen témájú írása. Elmondható hát, hogy miképpen Márton Áron sem csupán elméleti irányítást képzelt adni a népneveléshez, úgy György Lajos sem csak könnyen félre tehető olvasmányokkal kívánta ismertetni a beharangozott „új” pedagógiát, hanem annak gyakorlatba ültetését segítő anyagok közzétételétette lehetővé az Erdélyi Iskolában.

1933 októbere és 1940 áprilisa között a folyóiratnak 28 füzete jelent meg, egyenként 112–148 oldalas terjedelemben. Ez a 28 füzet 343 iskolai neveléssel kapcsolatos hosszabb írást/tanulmányt, 286 általában külföldi folyóiratokból átvett „kisebb közleményt”, 395 főként hazai vonatkozású kishírt, 216 részletesebb könyv- és folyóiratszemlét hozott, 47 új pedagógiai könyvet pedig csak cím szerint ismertetett. Az iskolán kívüli neveléssel foglalkozó második nagy részben 29 rövidebb bevezető írást, 153 előadásvázlatot, 53 ünnepnapokhoz kötődő közleményt és 121 színdarabot, kottát stb. tettek közzé a szerkesztők.

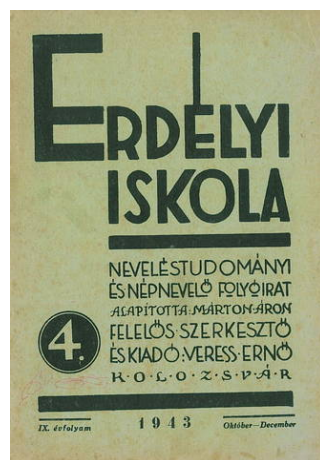
Az Erdélyi Iskola első hét évfolyamának számai kétség kívül a mindenkori erdélyi magyar pedagógiai sajtó gyöngyszemeinek számítanak. Nehéz körülmények között minden szempontból igényes kiállítású folyóiratot szerkeszteni kétségtelenül komoly feladatnak számított, ám György Lajos és Márton Áron vállalta a munkát, és sikerre is vitte e nagyszerű vállalkozást.²⁹

Mindezekre emlékezett vissza az Erdélyi Iskolát 1942-ben újraindító Veress Ernő: „Az Erdélyi Iskola a kezdet nehézségein túljutva megnyerte a lelkeket. Erdélyben és még a megszállás alatt levő Felvidéken is nagy sikerei voltak. A magyar nevelés őrhelyei valláskülönbség nélkül megbecsülték és támogatták. (...) Felbecsülhetetlen szolgálatokat tett azzal, hogy kiegészítette ezt az iskolapolitikát, mert a politikai küzdelemben nem igen maradt, nem is maradhatott elég gondoskodó figyelem magának az iskolának, a nevelésnek, és annak, ami az iskolához oly szorosan kapcsolódik, a népnevelésnek”³⁰

Kényszerszünet után gyengébb folytatás: 1940–1942

1940 tavaszától 1942 elejéig másfél évre eltűnt a palettáról az Erdélyi Iskola. 1942 januárjától újra életre kelt – ezennel Veress Ernő kolozsmonostori plébános, az *Erdélyi Tudósító* felelős szerkesztőjének szerkesztésében és kiadásában –, és 1944 júniusáig ismét folyamatosan megrendelhető volt. Az újraindítás tervééről az Erdélyi Tudósító már 1941 elején tájékoztatta az olvasókat, s ez azt is mutatja, hogy Veress Ernő már jó ideje készült átvenni a pedagógiai folyóirat szerkesztői munkálatait. Formátumra nem, de külalakra némileg változott az újraindulás után az Erdélyi Iskola. Eltűnt fedőlapjáról a viharban bátran evező hajós grafikája, aki – nyilván – a közösen felvállalt harc jelképe volt a kisebbségi időkben. Tartalmát, belső szerkezetét tekintve is módosult. Míg 1940-ig – a nyári hónapok kivételével – kéthavonta jelent meg, 1942-től már háromhavonta került ki a nyomdából, és az egész év folyamán megrendelhető és hozzáférhető volt. Az új sorozatból eltűntek a kisebb rovatok, csupán a két nagy rész (*Neveléstudomány* és *Népnevelés*) szerint tagolták az írásokat. A közleményeket (ha voltak) a *Figyelő*ben adták közre. Ez a rovat azonban nem hírszerű, rövid információkat, tudósításokat közölt, hanem – a nagy részekhez hasonlóan – ebbe is hosszú és terjengős cikkek kerültek. A hírek és a kis közlemények teljesen eltűntek 1942-től. Megmaradt viszont a könyveket bemutató rovat, de ez is címet változtatott (*Könyvszemle*). A korábbi szerkesztő- és írógárdával 1942 után már csak elvétve találkozunk az Erdélyi Iskola hasábjain. Annak oka sem ismert, hogy az újraindulás évének második felében miért csak egyetlen alkalommal, összevont lapszámok (3–4. szám, 208 + 4 oldal) formájában jelent meg a folyóirat.

Az új körülmények között új szerkesztővel, új külső munkatársakkal indult első lapszám megjelenése után meglepő, hogy Venczel József a második füzetben közölt írásával újra a régi Erdélyi Iskolához kanyarodott vissza, és annak erényeit ismertette. Úgy tűnik, mintha azzal kellett volna bátorítani az új megrendelőket. „A mai Erdélyi Iskola természetesen sokban különbözik ettől a régi Erdélyi Iskolától, azonban a mostani egészen más körülmények között is végeredményben azt akarja, amit Márton Áron és György Lajos célul kitűztek. A nevelői rend hivatástudatának erősítése nem kevésbé fontos feladat ma, mint volt az a múltban, s ugyancsak ma is célszerű szolgálat a nevelők szellemi munkájának előbbre vitele s népnevelésügyünk szolgálata, ha vannak is ma más szervek, amelyek ugyanezt a szolgálatot végzik. A mai Erdélyi Iskolának a régi Erdélyi Iskola ad erre bátorítást és jogosítványt, s az a gazdag hagyaték, mely a mi gondunkra maradt s amelyért mindig hálás marad az erdélyi nevelő rend Márton Áronnak, aki e lapokon új felelősségtudatot ébresztett, és György Lajosnak, aki hétesztendő szakadatlan szerkesztői munkájával művelődési mozgalmunk szellemi formáját megalkotta” – írta Venczel József.³¹

Veress Ernő 1942-es, Erdélyi Iskolát újraindító szándéka – és főleg bátorsága – mindenképpen dicséretes, ám jól látszott, hogy a korábbi szerkesztők által magasra emelt mércét ő megközelíteni nem tudta. Szintén elismerést érdemel a folyóiratot 1944-től átvevő Hegyi Endre is, aki a régi formához való visszatéréssel próbálkozott. A naptári negyedévet átfogó első lapszámtól visszaállította az első szerkesztők által bevezetett *Szülők Iskolája, Hogyan tanítsunk?* rovatokat, az iskolai és iskolán kívüli neveléssel foglalkozó részek mindegyikéhez pedig – az informáló írások közlésére – *Kisebb Közlemények* rovatot³² rendelt.

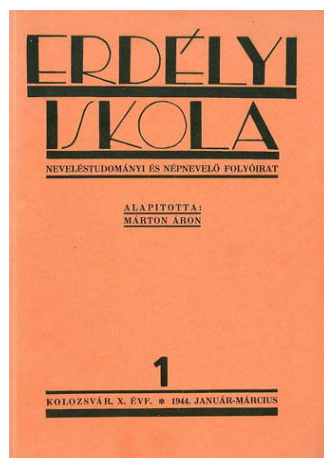
Beköszöntő írásában Hegyi Endre bevallotta,³³ hogy a gazdag hagyaték átvétele komoly feladatot jelentett számára; mérceként az első hét évben megjelent Erdélyi Iskolát, György Lajos és Márton Áron munkáját állította maga elé.

Hegyi Endre a műszaki szerkesztésben is az első hét évfolyam lapszámaihoz nyúlt vissza, a külső borítón a régi betűtípus használatát kérte, a belső oldalakon is a korabeli megoldásokat használta. Csupán a – megváltozott történelmi helyzetben „szerepét veszített” – árral szemben evező hajós grafikája maradt el a címloldalról, egyébként 1944 első negyedévéből úgy nézett ki az Erdélyi Iskola, mint régi elődje. A korábban felállított értékrendhez próbált volna tehát igazodni az új szerkesztő, ám – a külalakot leszámítva – ő sem járt sikerrel. Az általa szerkesztett mindössze két lapszám írásai sem érdekességükben, sem olvashatóságukban nem érték el a korábbi szintet. Ezek után Hegyi Endre is kilépett a szerkesztőségéből, s mivel utána senki más nem vállalta ezt a nemes munkát, az 1944 április–júniusi lapszámmal örökre megszűnt az Erdélyi Iskola.

Még egy próbálkozás: 1947

Bár a legtöbb bibliográfia és sajtótörténeti elemzés 1944 júniusával lezártnak tekinti az Erdélyi Iskola történetét, annak van még egy egészen rövid „utószava” is, mégpedig az a hatvan oldalas, kis formátumú brosúra, amit *Az erdélyi iskola időszzerű feladatai* (az első három szó vastagított, a korábbi folyóirat címének betűihez hasonló betűkkel, a következő kettő vékony, más karakterekkel szedve) címen Gyulafehérváron állítottak össze, és az Alba Nyomdában sokszorosítottak. Bár a kis füzetben sehol sem tűnik fel a szerző vagy a szerkesztő neve, erősen gyanítható, hogy annak összeállítója éppen Márton Áron püspök volt. A „nagy” lapéval rokonítható címen túl az ő felismerhető kézjegye indít arra bennünket, hogy ezt a kis kiadványt is valamiféle „folytatásnak” tekintsük. Egyszeri megjelenésről van szó, a későbbiekben ilyenfajta kis füzetből sem adtak ki többet.

Az erdélyi iskola időszzerű feladatai rovatbeosztás nélkül, tíz hosszabb írást hozott, utolsó hat oldalán pedig pedagógiai „híreket” közölt. A hosszabb anyagok egy-, a hírek kéthasábos tördelésben voltak elrendezve, s az egykori Erdélyi Iskolához hasonlóan a szerkesztő ennek egyes oldalaira is beszúrt egy-egy értékes, a témához kapcsolódó idézetet. Központi gondolatként a kis lap a katolikus szellemiségű nevelés fontosságát hangsúlyozza, s – miként az Erdélyi Iskola legelső száma tette – ez is XI. Pius pápa keresztény neveléssel kapcsolatos körlevelével nyomatékosítja az említett alaptézist.³⁴ *Az erdélyi iskola időszzerű feladatai* című kiadvány is vállalja tehát XI. Pius keresztény nevelésről vallott programjával való azonosulást: „A keresztény nevelés fő és közvetlen célja együttműködni az isteni kegyelemmel az igazi és tökéletes keresztény kialakításában, azaz magát Krisztust kialakítani a keresztségből újjászületettekben” – hirdette XI. Pius.³⁵ Ezt a hatoldalás anyagot előzi meg Márton Áron püspök 1947. január elsején, a gyulafehérvári székesegyházban elmondott újévi beszéde. Ebben a beszédben Márton Áron arra mutat rá, hogy a vak Sámson módjára házát magára gyújtó ember (ti. a háború kitörését előidéző és azt megharcoló emberiség) már századokkal korábban aláasta „az élet alapjait”. Hibásnak mondja az ember isteni származását tagadó „lelkiismeretlen és komolytalan” természettudományos irányzatokat, az eredeti bűn létezését letagadó bölcséletet és pedagógiát, az említett tudományok „szólamait” lefordító irodalmat, a bűnös és szellemtelen polgári élet ábrázolásában

kimerülő művészetet, azokat az államokat, amelyek „törvényeikkel egymás után lazították meg a legnagyobb erkölcsi kötelekeket”, a „képmutató” társadalmat, mely „az államok keresztény erkölcs ellenes törvényeit megtapsolta és elfogadta”, és végül azokat az egyháziakat, akik „a mindenkori hatalom előtt szolgálaként meghajoltak, ma ennek, holnap az ellentétes irányzatnak az uszályába kapaszkodtak, az igazság és a nagy erkölcsi törvények védelméről gyáván lemondtak, a hatalom törvénytelenégeinél asszisztáltak, s a korszellemmel mindig kiegyeztek ötven százalékra, a maguk hűtlen és elvtelen magatartásának az igazolására pedig olyan mentségeket találtak ki, hogy az igazságba és az erkölcsbe vett hitet és az erkölcsi tekintély hitelét a hűség és jó szándékú hívek lelkében is megölték”.³⁶ A bűnök gyökeréről tehát az Istentől és törvényeitől való elfordulást nevezi meg Márton Áron, hiszen – mint írja – „amilyen mértékben fordult el az ember Istentől és törvényeitől, olyan mértékben tompult el a lelkiismerete”. Az „elpogányosodásnak” pedig logikus következménye a „pogány szenvedés”. E hosszú, a korábban tőle alig-alig ismert kemény hangú beszéd végén, mindössze egy bekezdésnyi részben ismerteti a „megoldást”: „újból keresztényekké kell lennünk ízig-vérig, hogy emberekké nemesedjünk, a földön emberi életet élhessünk, és Isten áldására méltók legyünk” – írja. Beszédével/írásával tehát tükröt kívánt tartani a korabeli, „igazsághoz hűtlen” társadalom elé, s gyógyírként – szóban és papíron – újra a keresztény szellemű nevelést jelölte meg számára. Tulajdonképpen innen érthető a kis brosúra összeállításának gondolata is. Míképpen korábban, Márton Áron most is megragadta a sajtó kínálta lehetőségeket a hívekhez való szólás (nevelés) érdekében. Ha a háború előtt fontosnak tartotta ezt, sokkal inkább annak látta a véres idők után, ám – úgy látszik – megfelelő társ, idő vagy egyebek hiányában kezdeményezésének nem lett folytatása.

A kis füzet szerkezetében is ugyanaz a logikus rend látszik, ami Márton Áron szavaiból, írásaiból kitetszik minden alkalommal: világosan megfogalmazza a célt, és felmutatja az ahhoz vezető utat. A hibák, bűnök feltérképezése után a kegyelemmel való közreműködés fontosságára hívja fel a figyelmet,³⁷ megnevezi a nevelés időszerű feladatait,³⁸ körvonalazza az evangéliumi nevelő egyéniségét, és neves „nevelők” – ismét XI. Pius pápa és Szent Ágoston – gondolataival ad nyomatékot korábban meghirdetett elveinek.³⁹ Az utolsó oldalak „pedagógiai” hírei elsősorban a külföldi „ébredésről” és újjáépítésről számolnak be, ezzel is utat mutatva és bátorítást nyújtva a hazai nevelők számára. Az olasz, svájci, német, francia, lengyel, cseh és magyar egyházak, iskolák életéből hozott példák azt is jelzik, hogy Márton Áron ebben az időben is rendszeresen nyomon követte a külföldi iskolaügyi és pedagógiai eseményeket.⁴⁰ A *Gondolatok az iskola szellemi egységével kapcsolatosan* címszó alatt közölt írás is egészen biztosan Márton

Áron tollából származik. A pontokba szedetten, tiszta fogalmazással, átlátható módon fűzött gondolatok, a tág látókör és a jó szintetizáló képesség talán az ő írásainak legfőbb ismertető jegyei. Az 1945-ös karácsonyi és 1947-es újévi beszédeivel/írásaival egybecsengően itt is a keresztény világnézetet, az ilyen „irányból” tált erkölcsöt, tudományt, művészetet tekinti a korabeli iskolákat valóban egységbe fogni képes szellemiségnek. Az iskolák sorsáért az egyházat és a keresztény családokat tartja felelősnek, s – szerinte – ezek közül „egyik sem nézheti közömbösen az iskolai nevelést és oktatást egyaránt paralizáló szellemi széttájékozódás folyamatát”.⁴¹ Az iskola keresztény szellemi egységének megvédését „elemi kötelezettségnek” nevezi a nevelői munkát fémjelző Igazsággal szemben, és annak tudatában, hogy a keresztény ókor nagyságát éppen az biztosította, hogy evangéliumi lelkületét töretlenül tudta megőrizni a pogány világban: „Az a tantestület, amely maga is közömbös a világnézeti alapkérdésekkel szemben, és emiatt nem érvényesíti egységes világnézeti és nevelési szempontjait, nem nevelőtestület, hanem a szó szoros értelmében csak oktató személyzet egy iskolának nevezett tanügyi szervezetben, amelynek fennállását nem annyira a kultúra szolgálata, nem is az iskolával kapcsolatban lévő közösségek (család, egyház, nemzet) érdeke, mint inkább annak a néhány oktatásból és fegyelmezésből élő személynek az egzisztenciája indokolja, akik ezáltal a szűkös mindennapi kenyérhez nagy nehezen hozzájutnak” – írja.

Igaz, hogy ez az 1947-es, egyetlen kis broszúra külső-belső formában messzi van az Erdélyi Iskola „virágkorának” füzeteitől, de mivel annak egyik kigondolója és megvalósítója áll e mögött a kiadvány mögött is, aki most is az akkor vallott elveit nyomatékosítja, *Az erdélyi iskola időszzerű feladatai*-t egyféleképpen mégis a „nagy” folyóirat „folytatásának” lehet tekinteni.

Alig tíz évfolyamot ért tehát meg a folyóirat, ám az ez idő alatt megjelent 38 (+1) füzet közel hétezer oldala magyar pedagógiai irodalmunk kiemelkedő teljesítménye, amelyet művelődéstörténeti kincsestárunk értékeként kell számon tartanunk minden időben.

Jegyzetek

1. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban: GYÉL), VI. 11/b. 4. d. 18. cs. – György Lajos: *A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés jelenlegi helyzete és feladatai Erdélyben*. 1927. február 12.
2. Uo., 12. old.
3. Az 1921 és 1925 között Székelyudvarhelyen megjelent *Tanítók Lapja*, az 1922 októberétől 1923 júliusáig létezett – Csíkszeredában szerkesztett – kétnyelvű *Viața*

Cercurilor Culturale – Kultúrköri Élet, és az 1923–24-ben, Hagymásbodonon kiadott református *Tanügyi Szemle*.

4. Márton Áron részére a katolikus egyetemisták internátusában, a diáknyelven csak „Szentjóska”-nak nevezett Báthory–Apor Szeminárium bentlakásában biztosítottak szobát, abban az intézetben, amelyikhez György Lajost is feladatok kötötték, így a közös programokon túl is lehetőség adódott gyakori találkozásukra.

5. Vö.: György Lajos *jelentése az Erdélyi Iskoláról*. Budapest, 1934. május 1. (GYÉL, VI. 11/b. 5. d. 27. cs.) és György Lajos *beszámolója az Erdélyi Iskola 1937/38. évfolyamáról*. Budapest, 1938. június 3. (GYÉL, VI. 11/b. 5. d. 27. cs.)

6. Vö.: Bárdi Nándor: *A Keleti Akció. A romániai magyar intézmények anyaországi támogatása az 1920-as években*. In: *Regio – Kisebbségi Szemle*. Budapest, 1995, 3. sz., 89–133; 1995, 4. sz., 3–25. p.

7. Bárdi Nándor tanulmányában fényt derít arra is, hogy György Lajos a magyarországi segély erdélyi továbbításában részt vállaló Népies Irodalmi Társaság (NIT) erdélyi megbízottja volt. (Vö. Bárdi Nándor: *A keleti akció. A romániai magyar intézmények anyaországi támogatása az 1920-as években*. In: *Regio – Kisebbségi Szemle*, Budapest, 1995, 3. sz., 131. p.)

8. „A megrendelt 200 példány árában 500 pengőt folyó év február hó 14-én fölvettem. Mivel a föltételeknek most mindenben eleget tettem, tisztelettel kérem a beadványom alapján a másik 500 pengő kiutalását” – írta György Lajos az 1934. május elseji, budapesti keltezésű beszámolójában. (*György Lajos jelentése az Erdélyi Iskoláról*. Budapest, 1934. május 1. – GYÉL, VI. 11/b. 5. d. 27. cs.)

9. A második évfolyam első számával kiküldött rövid beszámolójában például megemlíti, hogy az Erdélyi Iskola hatását elsősorban „a népművelői munka rendszerességében és a kerületi tanítógyűlések pedagógiai értekezletein” lehetett lemérni. Beszámol arról is, hogy a második évfolyamban az előzőhöz képest újításokat is bevezetnek. Az előző évhez hasonlóan a pedagógiai rész ezentúl is a jellemnevelésre helyezi a hangsúlyt, ezt „megmagyarázza napjaink többé-kevésbé megingott erkölcsi felfogása, amely bizony az erdélyi magyarság ellenálló képességét is kikezdtte. Ezért kell az iskolában és az iskolán keresztül a társadalomba bevinni azt a szempontot, hogy a tanulás és a tudás erkölcs és jellem nélkül keveset ér, s ha nincsen szilárd lelkünk, akkor a ránk nehezedő nyomás alatt összeroppanunk és szétzúllunk.” György Lajos kiemeli azt is, hogy pedagógiai részében az Erdélyi Iskola érvényesíti a magyarországi nevelési és tanítási rendszer kikristályosodott elveit, hogy „ezen a területen is meglegyen az anyaország és a leszakított magyarság között a lelki kapocs és az összefüggés”. (*György Lajos jelentése az Erdélyi Iskola II. évfolyamáról*. Kolozsvár, 1934. október 12. – GYÉL, VI. 11/b. 5. d. 27. cs.)

10. Hosszabb írásokat is átvettek néha, rövid részleteket pedig rendszeresen közöltek a *Kisebb közlemények* című rovatban.

11. Az Erdélyi Iskolában publikáló neves magyarországi és külföldi nevelők, kutatók közül néhány név: Bálint Sándor, Cser János, Drozdy Gyula, Fónay Tibor, Selma Lagerlöf, Padányi-Frank Antal, Nemesné Müller Márta.
12. Márton Áron püspök 1939. március 31-i (1939. évi VI.) körlevele.
13. Uo.
14. Vö.: Paál Elek: *Beszéd és értelemgyakorlat az új iskola módszere szerint.* (Bevezető gondolatok) In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 22. p.
15. XI. Pius pápa papi jubileuma alkalmával, 1929. december 31-én tette közzé az ifjúság keresztény neveléséről szóló enciklikáját.
16. A beköszöntő cikk utáni első írás volt tulajdonképpen, ezért programadó jellege nem vitatható.
17. *A keresztény nevelés. Részlet XI. Pius pápának „A keresztény nevelésről” szóló apostoli körleveléből.* In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 2. p.
18. Vö.: György Lajos: *Az iskola válsága és új iránya.* In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 3–4. p.
19. Uo., 3. p.
20. Uo., 4. p.
21. Vö.: Márton Áron: *A kiszélesített iskola.* In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 5–8. p.
22. Az Erdélyi Iskola lapjain sokszor megjelent ez a gondolat. Az 1942-es újraindítás visszatekintőjében is ez kerül központi helyre: „Egyébként is a nevelői rend a kisebbségi Erdélyben mindennek előfeltétele. Nélkülük nincs társadalmi szervezet, gazdasági mozgalom, és természetes, hogy nincs művelődési élet. A nevelői rend vezető értelmiségünk törzse, egész népközösségi életünk felelőssége az ő vállukon nyugszik: a kisebbségi időszakban a pap nemcsak pap, a tanító nemcsak tanító, a tanár nemcsak tanár, hanem betölt sok olyan funkciót is, amelyet ma már a közigazgatás és az újonnan alakult társadalmi szervezetek töltenek be.” (Venczel József: *Az Erdélyi Iskola.* In: *Erdélyi Iskola*, 1942, 2. sz., 180–182. p.)
23. Márton Áron: *A kiszélesített iskola.* In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 8. p.
24. Az első és második rész központi gondolata a legtöbbször szoros kapcsolatban állt egymással. Mindkettő keretében gondoskodtak arról, hogy a kevés jövedelmű tanítók, tanárok és papok olyan általános ismeretekhez, új tudományos eredményekhez jussanak, melyeket csak más szakkönyvekből szerezhetnének meg.
25. Elsősorban az első két, még „katolikus”-nak hirdetett évfolyam foglalkozott sokat a XI. Pius pápa által meghirdetett újrendiséggel.

26. A *Quadragesimo anno* kezdetű enciklika a bérmunkások és munkaadók közötti viszony szabályozására mindkét osztályt összefogó autonóm szervezeteket, rendeket kívánt életre hívni, s ez által elsősorban az uralkodó osztályok, de az osztály nélküli társadalmak részben káros, részben lehetetlen rendszerei fölött kívánt pálcát törni. Minden területen dolgozók részére szorgalmazta a saját hivatásszervezet megalakítását, így egyféle önkormányzatiság kiépítését hirdette. (Vö.: Miklós Ferenc: *A Quadragesimo anno gazdasági rendje*. Budapest, 1934.)
27. Vö.: Rajka Géza: *Az újrendiség és a tanítók*. In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 9–12. p.
28. Vö.: Magyar Tamás (György Lajos, álnéven): *A cselekvő iskola tanítási rendje*. In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 13–15. p.
29. Vö.: Magyar Tamás (György Lajos, álnéven): *A cselekvő iskola tanítási rendje*. In: *Erdélyi Iskola*, 1933/34, 1–2. sz., 13–15. p.
30. Veress Ernő: *Köszöntjük az Olvasót!* In: *Erdélyi Iskola*, 1942, 1–2. sz., 1–2. p.
31. Venczel József: *Erdélyi Iskola*. In: *Erdélyi Iskola*, 1942, 2. sz., 182. p.
32. Megjegyzendő, hogy a *Kisebb közlemények* a *Híreknél* találhatóbb rovatcím, hiszen két-háromhavonta megjelenő folyóirat esetében semmiképpen sem lehet igazi hírértékű közleményekről beszélni.
33. Hegyi Endre: *Olvasóinkhoz és munkatársainkhoz*. In: *Erdélyi Iskola*, 1944, 1. sz., 1. p.
34. Vö.: XI. Pius pápa tanítása a keresztény nevelés céljáról. In: *Az erdélyi iskola időszerű feladatai*, 1947, 6–11. p.
35. Uo., 9. p.
36. *Új év küszöbén. Márton Áron erdélyi püspök újévi beszéde a gyulafehérvári székesegyházban 1949. január 1-jén*. In: *Az erdélyi iskola időszerű feladatai*, 1947, 1–4. p.
37. Különösen szépen fűzi egybe az első írásokat az isteni kegyelem gondolata, az apostoli buzdítások után a kis füzet dogmatikai szempontból is megvilágítja a kegyelem kérdését.
38. *A nevelés időszerű feladatai* című tízoldalas, a tanárok, tanítók részére részletesen kidolgozott, konkrét célokat megfogalmazó írás éppen a saját, 1945 karácsonyára írt XI. számú püspöki körlevelének szerkesztett változata. Ez is mutatja, hogy Márton Áron a háborús időkben is komoly nevelési tervvel állott hívei elé, a nevelést minden máséhoz képest elsőrendű feladatnak látva és láttatva. Ennek – a minden bizonnyal Márton Árontól eredő – írásnak a címe (mely szinte egyezik a kis broszúrának adott címmel) is megerősíti azt a feltételezést, hogy a hatvanoldalas füzet szerkesztője Márton Áron. – Arról, hogy az említett körlevél valóban „programadónak” számított, egy, a kis füzetbe beillesztett középiskolai jelentés részlete árulkodik: „Mindennemű iskola igazgatója az évnitó konferencián minden év elején ismertesse a XI. sz. körlevelet.” (*Az erdélyi iskola időszerű feladatai*, 1947, 28. p.)

39. *Az erdélyi iskola időszerű feladatai* című, 1947-ben megjelentett kis füzet a következő írásokat tartalmazza: *Új év küszöbén. Márton Áron erdélyi püspök újévi beszéde a gyulafehérvári székesegyházban 1947. január 1-jén* (1–5. p.); *XI. Pius pápa tanítása a keresztény nevelés céljáról* (6–11. p.); *Mit jelent „közreműködni a kegyelemmel”* (12–13. p.); *A nevelés időszerű feladatairól* (14–23. p.); *Gondolatok az iskola szellemi egységével kapcsolatosan* (24–28. p.); *A technika százada* (29–35. p.); *Az evangéliumi nevelő egyénisége* (36–40. p.); *A pápa szava az ifjúsághoz* (40–44. p.); *Szent Ágoston „Vallomásai”* (45–50. p.); *A kolozsvári Lyceum múltjából* (51–53. p.), *Pedagógiai hírek* (54–60. p.).

40. A György Lajos és Márton Áron által szerkesztett Erdélyi Iskola-lapszámok talán éppen a hasonló „célba látó” szerkesztés miatt voltak sokkal „másabbak”, mint az utódaik által összeállítottak. Az első hét évfolyam mindegyik füzetéből világosan kitetszik, hogy milyen célt követnek a szerkesztők, milyen célt helyeznek olvasóik elé, és hogyan mutatják fel annak elérési módját.

41. *Gondolatok az iskola szellemi egységével kapcsolatosan*. In: *Az erdélyi iskola időszerű feladatai*. 1947, 24–28. p.